

die in 1939 in London (!) een eervolle vermelding kreeg voor zijn verhaal in het lomongo *Iso la Bendele* (Nous et les Blancs).

De publicatie wordt afgesloten met een interview met de Congolese Cecile Kyenge. Ze kwam in 1983 met een Italiaanse studiebeurs vanuit Zaïre naar Italië, en werd dertig jaar later de eerste minister van integratie van Afrikaanse origine in de Italiaanse regering. Het interessante is dat ze tot dan toen over de Italiaanse aanwezigheid in Congo niet veel wist, en zelfs amper op de hoogte was van de Italiaanse gemeenschap in Katanga waar ze vandaan kwam.. Bij haar benoeming heeft deze Italiaanse gemeenschap haar gecontacteerd om te kijken hoe ze ook aan haar politiek konden bijdragen en in die zin (eindelijk) zichtbaar konden worden in zowel de Congolese als de Italiaanse geschiedenis. Voor Kyenge is de culturele productie van en over deze Italiaanse aanwezigheid in Congo belangrijk omdat ze specifieke ervaringen, economische bijdragen en emoties aan de oppervlakte brengen. In één van de artikels, onderzoekt Clementine Alaruka Anzo-Ango specifiek de rol van deze Italianen in het socio-economisch en politiek leven van Lubumbashi.

Guido Convents

IDESBALD GODDEERIS, AMANDINE LAURO & GUY VANTHEMSCHE (RED.)
Koloniaal Congo. Een geschiedenis in vragen
 Kalmhout: Polis, 2020. 431 p.

‘Ik heb het Congowerk ondernomen in het belang van de beschaving en voor het welzijn van België.’ Dixit Leopold II, en in het licht van diens zelfbeeld en reputatie zijn het geen verwonderlijke woorden. Verwonderlijk is wel dat deze woorden nog in 1958 weer voor het voetlicht werden gebracht, bij de wereldtentoonstelling Expo 58 in Brussel, bij het hoofdpaviljoen van de Congo-afdeling, boven een buste van de koning. Twee jaar later werd Congo onafhankelijk, en waar koning Boudewijn bij de soevereiniteitsoverdracht in een vergelijkbare geest sprak, vertolkte de nieuwe premier Patrice Lumumba een tegengesteld geluid, met harde woorden over koloniale uitbuiting,

geweld en racisme. Blijft de vraag, zoals de Amerikaanse historicus Matthew Stanard zich afvraagt (p. 334), ‘wat voor effect deze koloniale propaganda had’ en of dit in België zelf echt een ‘koloniaal bewustzijn’ creëerde. En daarop volgt uiteraard de vraag wat daarvan nu over is.

Koloniaal Congo. Een geschiedenis in vragen komt op het juiste moment. Zoals de redacteurs Idesbald Goddeeris, Amandine Lauro en Guy Vanthemsche terecht schrijven, is de koloniale geschiedenis in België, net als in de Europese buurlanden, de afgelopen jaren opnieuw, en steeds meer, een politieke kwestie geworden (p. 11). Wat zij met deze bundel beogen is het maatschappelijke en politiek debat te voeden met de nieuwste wetenschappelijke inzichten. Zij spreken van een ‘verificatieproces’, een poging ‘om zo nauwkeurig mogelijk de daden en de beleving van zowel kolonisatoren als gekoloniseerden in kaart te brengen’ (p. 14). En dat is dan ook de opdracht die zij aan alle auteurs in dit boek hebben meegegeven, getuige ook de ondertitel: stel een relevante deelvraag, beantwoord die op basis van de historiografische stand van zaken en help zo een puzzelstukje te leggen van het grote verhaal: hoe was en werkte het toen, voor alle betrokkenen, en hoe is de herinnering (scheef)gegroeid?

Het resultaat is een breed opgezette, uiterst leeswaardige en goed gedocumenteerde waaier aan bijdragen. Elke hoofdstuk begint met het formuleren van een vraag en eindigt met de beantwoording ervan – en de tussenliggende bespreking van literatuur en argumenten leidt, het zal niet verbazen, veelal tot antwoorden die net wat genuanceerder zijn dan de stellige uitspraken die vanuit zeer tegengestelde posities in het maatschappelijke debat worden gedaan. De bundel telt niet minder dan dertig bijdragen, er is geen beginnen aan die allemaal te bespreken. Na de programmatische inleiding volgen vier delen. Deel I behandelt ‘Scharniermomenten’, waarin het belang van onderscheid in opeenvolgende, onderling sterk verschillende periodes wordt benadrukt. Deel II, ‘Economie en maatschappij’, reikt van demografie, economie, infrastructuur en ontwikkelingsbe-

leid tot de Congolese diaspora. In deel III ligt de focus op ‘Bestuur en macht’, met veel aandacht voor instituties en institutioneel racisme, maar ook verzet en thema’s als taal en gender. Deel IV gaat over ‘Beschavingszending’ en bespreekt niet alleen missie, onderwijs, gezondheidszorg en dergelijke, maar ook wetenschap, (roof)kunst en de contradicties van koloniale natuurbescherming. De ‘Uitleiding’ bestaat naast een fotografisch essay uit een reflectie van de redacteurs, ‘Het koloniale verleden door een Belgische bril: van witte nostalgie naar veelkleurig debat’ en een opmerkelijk milde, maar niet minder genuanceerde bespiegeling ‘door een Congolese bril’ van de hand van Isidore Ndaywel è Nziem.

Zoals meermalen in het boek wordt opgemerkt wil deze exercitie een interventie zijn in soms heftige hedendaagse ‘postkoloniale’ debatten waarin de roep om ‘dekolonisering van de herinnering’ dan wel een ‘dekoloniaal perspectief’ luid klinkt. Het is opmerkelijk, hoezeer de redacteurs maar ook hun auteurs ver weg blijven van deze theoretische debatten en termen. *Koloniaal Congo* beoogt juist ‘alle feiten op een rijtje te zetten’ (p. 16). Dat lijkt anno 2020, in de context van debatten waarin begrippen als ‘multiperspectiviteit’ en ‘meerstemmigheid’ de klok slaan, een opmerkelijk en voor sommigen wellicht achterhaald positivistisch uitgangspunt, maar is niettemin een welkome bijdrage aan deze debatten. En het is zeker niet zo dat de redacteurs terugschrikken voor een duidelijke stellingname. In de inleiding nemen zij krachtig afstand van ‘het verbijgestreefde cliché van de kolonisatie als grote “beschavingsmissie” – ook het Belgische kolonialisme werd gekenmerkt door ‘geweld, uitbuiting en racisme’ (p. 16).

Vergelijkbare verschuivingen van perspectief en heftige debatten spelen zich, als gezegd, ook in andere Europese landen af, Nederland bepaald niet uitgezonderd. Een vergelijkenderwijs unieke karakteristiek van het Belgische kolonialisme in Congo was de wijze waarop Waals-Vlaamse tegenstellingen zich niet alleen vertaalden in het koloniale beleid, maar ook in de postkoloniale

herinnering. Wat meer aandacht voor die thematiek zou welkom geweest zijn, de redacteurs hopen op ‘verder onderzoek’ hiernaar (p. 376), maar hadden zelf wel een tipje van de sluier mogen oplichten. Tekenend voor de uitdrukkelijke doelstelling om dit boek een interventie in publieke debatten te doen zijn is dat het gelijk-tijdig in het Frans wordt gepubliceerd.

Heel herkenbaar in vergelijkend perspectief zijn weer de frequente, onveranderlijk kritische, verwijzingen naar het zelfbeeld van een voorbeeldige kolonisator (bv. pp. 212, 271, 347) – zelffelicities waarin alle koloniale mogendheden uitblonken, maar die door hun gekoloniseerde onderdanen vrijwel nooit werden gedeeld. Wanneer ik mij ten slotte een paar vergelijkingen met de casus Nederland mag veroorloven, dan beperk ik mij tot drie korte observaties. Allereerst, dat in Nederland het debat al langer en heftiger is gevoerd, maar deels juist ook gesmoord, onder invloed van de veel omvangrijker, maar ook uiterst heterogene postkoloniale migrantengemeenschappen. Voorts, dat de hedendaagse relatie tussen Congo en België kennelijk intenser is, juist als het gaat om de koloniale herinnering, dan de tussen Nederland en Indonesië – daar is opmerkelijk weinig interesse in de kolonisator van weleer en lijken de debatten in Nederland zelf eigenlijk vooral over, welnu, Nederland te gaan. In die zin lijkt de Nederlandse relatie met Suriname (onafhankelijk sinds 1975) en de Antillen (nog steeds, op eigen aandringen, deel van het Koninkrijk), wellicht meer op de relatie Congo-België. En tenslotte, in de sfeer van symboliek: anders dan Nederland is België – maar weer net als Frankrijk, Groot-Brittannië, Spanje en Portugal – rijk aan standbeelden van de koloniale helden van weleer. Waar derhalve in België als postkoloniale retributie heel wat witte marmeren handen kunnen worden afgekap, is het aantal in steen gehouwen verheerlijkingen van koloniale leidsmannen in Nederland uiterst beperkt.

Maar goed, hier gaat het om papieren debatten. In hun weloverwogen slotbeschouwing benoemen Goddeeris, Lauro en Vanthemsche toch nog even de lastige situatie waarin academische historici – veruit de meesten wit – verkeren. Zij ‘pro-

beren zo veel mogelijk empathie te tonen met niet-Europese perspectieven, maar moeten horen dat dit niet volstaat om het zogenaamde witte waarheidsregime te doen wankelen' (p. 383). Dat wordt, lijkt mij, niet zozeer verongelijkt opgeschreven, wel met een gevoel voor een nieuwe situatie waarin ook vakhistorici voor nieuwe uitdagingen worden gesteld die niet alleen kunnen worden geadresseerd met een beroep op de eigen deskundigheid. Dat vergt introspectie, reflectie op

de eigen autoriteitsclaims, en véél open gesprekken. Als zij besluiten met het uitspreken van de hoop 'dat dit boek kan helpen in de opbouw van een nieuwe dialoog tussen België en Congo en een tabeloze herinnering aan het gemeenschappelijke koloniale verleden' wijzen zij heel bescheiden de weg, ongetwijfeld in het besef dat die weg recht noch kort zal zijn.

Gert Oostindie